

معماری و راز جاودانگی

راه جاودانه ساختن

ویراست سوم

کریستوفر الکساندر

ترجمه

مهرداد قیومی بیدهندی

بامقدمه دکتر مهدی حجت

۶۷۳

مرکز چاپ و انتشارات شهید بهشتی

معماری و راز جاودانگی (راه جاودانه ساختن) / کریستوفر الکساندر
ترجمه دکتر مهرداد قیومی بیدهندی
ویراست سوم

Christopher Alexander, *The Timeless Way of Building*, Oxford University Press, 1979.

صفحه آرا: آناهیتا رنجبر
طراح جلد: پارسا بهشتی
ناظر چاپ: صفر ممیزاد
چاپ اول: ۱۳۹۶
شمارگان: ۲۰۰۰
قیمت: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

کلید حقوق برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

سرشناسه:	Alexander, Christopher
عنوان و نام پدیدآور:	معماری و راز جاودانگی (راه جاودانه ساختن) / کریستوفر الکساندر؛ ترجمه دکتر مهرداد قیومی بیدهندی؛ با مقدمه مهدی حجت ویراست سوم
وضعیت ویراست:	ویراست سوم
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	بیست و شش، ۴۶۸ ص.؛ مصر.
فروست:	مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی؛ ۶۷۳
شابک:	۹۷۸ ۹۶۴ ۴۵۷ ۴۰۷ ۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	عنوان اصلی: <i>The Timeless Way of Building</i>
یادداشت:	کتاب حاضر اولین بار تحت عنوان «معماری و راز جاودانگی: راه بی‌زمان ساختن» توسط مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است.
عنوان دیگر:	معماری و راز جاودانگی: راه بی‌زمان ساختن.
موضوع:	معماری؛ Architecture؛ الگوشناسی؛ Pattern Perception
شناسه افزوده:	قیومی بیدهندی، مهرداد، ۱۳۳۸ - مترجم
شناسه افزوده:	حجت، مهدی، مقدمه‌نویس
شناسه افزوده:	دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات
شناسه افزوده:	Shahid Beheshti University. Printing & Publishing Center
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۶ م ۷ الف / NA۲۵۰۰
رده‌بندی دیویی:	۷۲۰/۱
شماره کتابشناسی ملی:	۵۰۲۷۶۰۲

فهرست

تقریظ	هفت
دیباچه مترجم	سیزده
درباره طرز خواندن این کتاب	نوزده
فهرست تفصیلی	بیست و یک

۱	معارف و راز جاودانگی
۳	فصل ۱. راه جاودانه

۱۵	کیفیت
۱۷	فصل ۲. کیفیت بن نام
۳۵	فصل ۳. زنده بودن
۴۷	فصل ۴. الگوی رویداد
۶۳	فصل ۵. الگوی مکان
۸۵	فصل ۶. الگوهایی که زنده اند
۱۰۵	فصل ۷. کثرت الگوهای زنده
۱۱۷	فصل ۸. خود کیفیت

۱۳۳	دروازه
۱۳۵	فصل ۹. گل و دانه
۱۴۵	فصل ۱۰. زبان های الگوی ما
۱۶۷	فصل ۱۱. زبان های الگوی ما: ادامه
۱۸۳	فصل ۱۲. قدرت خلاق زبان
۱۹۵	فصل ۱۳. از کار افتادن زبان
۲۰۹	فصل ۱۴. الگوهای مشترک
۲۳۷	فصل ۱۵. واقعیت الگوها
۲۵۹	فصل ۱۶. ساختار زبان
۲۷۵	فصل ۱۷. تکامل زبان مشترک شهر

۲۹۵	 راه
۲۹۷	 فصل ۱۸. قدرت ژنتیک زبان
۳۰۹	 فصل ۱۹. تشخیص مکان
۳۲۵	 فصل ۲۰. هر بار یک الگو
۳۳۹	 فصل ۲۱. شکل دادن یک بنا
۳۶۱	 فصل ۲۲. شکل دادن یک مجموعه بنا
۳۸۵	 فصل ۲۳. جریان ساخت
۴۰۳	 فصل ۲۴. جریان ترمیم و بهسازی
۴۱۹	 فصل ۲۵. پدید آمدن تدریجی شهر
۴۳۵	 فصل ۲۶. هویت جاودانه
۴۵۱	 محور راه
۴۵۳	 فصل ۲۷. مسیر راه

کریستوفر الکساندر در سال ۱۳۳۶ در دین اتریش متولد شد و در اکسفورد و چیچستر انگلستان بار آمد. در دانشگاه سیمبریج انگلستان در دو رشته معماری و ریاضیات در مقطع کارشناسی تحصیل کرد. سپس به آمریکا رفت و موفق به اخذ درجه دکتری معماری از دانشگاه هاروارد شد. به سبب پایان نامه دکتری اش درباره ترکیب فرم، نخستین نشان طلایی مؤسسه معماران آمریکا در تحقیق را از آن خود ساخت. این پایان نامه بعداً با عنوان یادداشت‌هایی درباره ترکیب فرم به چاپ رسید. دکتر اندرسون در سال ۱۹۶۳ تاکنون استاد دانشگاه کالیفرنیا در برکلی و رئیس مرکز "محیط" بوده است. در سال ۱۹۸۰ به عضویت فرهنگستان سلطنتی سوئد و در سال ۱۹۹۶ به عضویت فرهنگستان هنرها و علوم آمریکا برگزیده شد. او

1. Chichester

2. *Notes on the Synthesis of Form*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 1964.

این کتاب با این مشخصات به فارسی ترجمه شده است: کریستوفر الکساندر، یادداشت‌هایی بر ترکیب فرم، ترجمه سعید زرین مهر، تهران: روزبه، ۱۳۸۴.

3. Center for Environmental Structure

4. The Swedish Royal Academy

5. The American Academy of Arts and Sciences

عضو هیئت امنای مؤسسه معماری شاهزاده ویلز^۱ نیز هست.^۲ الکساندر در همان حال که از نظریه پردازان معروف معماری دوران ماست، معمار برجسته‌ای هم هست و در کشورهای مختلف طرح‌های معتبری اجرا کرده است.^۳ از این گذشته، نظریه‌های او علاوه بر معماری، و بلکه بیش از آن، در حوزه‌های علوم رایانه و معماری اطلاعات و فلسفه مؤثر بوده است. اما این تنوع حوزه‌های اندیشه و عمل نه از تعدد این حوزه‌ها در میدان ذهن و دل او، یعنی نه از ذوفنون بودن او، بلکه از آنجا ناشی می‌شود که او اساساً پاره‌اره‌شدن حیات آدمی به حوزه‌های متعدد تخصصی در دوران جدید سرسازش ندارد و همین را سرمنشأ دشواری‌ها و ناسامانی‌هایی می‌داند که محیط مصنوع انسان‌ها را این چنین نامنسجم و نامطلوب و بی‌روح ساخته است. بنابراین باید تصور کرد که ما با مؤلفی مواجهیم که هم طراح معماری و برنامه‌ریز و شهرساز و طراح اثاثه و معماری داخلی است و هم محقق فرش‌های شرقی و نظریه پرداز معماری و فیلسوف هنر و ریاضی‌دان؛ و در این کتاب، یا کتاب‌های دیگرش، ذهنمان را با انبوهی از اطلاعات گوناگون مواجه خواهد ساخت و اسمن و ریسمان را به لطایف‌الحیل به هم خواهد بافت و نام آن را نظریه معماری خواهد گذاشت. چنین نیست! در این کتاب و دیگر آثار الکساندر، با شناسایی منسجم، با ذهن و دلی یکدله و سلیم، مواجهیم که یک سخن بیش ندارد و از ترغیب مخاطبان به این است که گوهری را که در درون دارند و به فراموشی سپرده‌اند و معطل و انهداده‌اند، همچون روزگاران گذشته، بازبشناسند؛ گوشت و راه شکل دادن به محیط زندگی را بنابر فطرت و تجربه هزاران ساله نوع انسان، آنان می‌نماید. از این روست که در روش ابداعی او، قوانین واحدی بر ساختار شهر و بنا و اتاق حکمفرماست؛ قوانینی فارغ از مد زمانه و سلاقی و عقاید شیخی و نحله‌ها و سبک‌های گوناگون معماری و هنر؛ قوانینی که در عالم واقع بیرون از

1. The Prince of Wales Institute of Architecture

۲. اطلاعات مربوط به سرگذشت و آثار الکساندر را از این نشانی برگرفته‌ایم:

Nikos A. Solingaros, "Notes on Christopher Alexander", in: <http://zeta.math.utsa.edu/~yxk833/Chris.text.html>

الکساندر خود نیز وبگاهی دارد به این نشانی:

www.pattnlanguage.com

۳. نشانی و تصویر برخی از بناهای او را می‌توان در وبگاه یادشده در پانوشت قبل یافت.

خواست این و آن، به راه خود می‌رود و به مقتضای خود عمل می‌کند. در این روش، تفکر معماری با برنامه‌ریزی و طراحی و اجرا درمی‌آمیزد؛ کارفرمایان و بهره‌برداران در پدید آوردن بنا سهیم می‌شوند و هر کس محیط زندگی خود را خود پدید می‌آورد؛ و همچنان که در سخن گفتن، هر کس جمله‌های خود را می‌سازد و در همان حال، بر زبانی که مردم با آن سخن می‌گویند قوانینی واحد حاکم است؛ با به یاد آوردن زبان از یادرفته ساختن هم، ساخته‌های مردم وحدت خواهد یافت.

السناء در تبیین این نگاه تازه و در همان حال بس کهن به معماری را با کتابی که اکنون ترجمه آن را پیش‌رو دارید آغاز کرد. به دنبال آن، در سال ۱۹۷۷ کتاب *زبان الگو* را منتشر کرد. کتاب بعد در این مجموعه تجربه آریگن^۲ بود. اکنون *زبان الگو* در طراحی واقعی در آن معرفی شده است. آخرین کتاب در این مجموعه کتاب ماهیت نظم است (مشکل از چهار مجلد مستقل با عنوان پدیده زندگی، مسیر ایجاد زندگی، منظری از عالم زنده، زمین درخشان)^۳ است. باب مهم دیگر او، که آن هم به شرح آزمون عملی این روش اختصاص دارد، *ایجاد خانه*^۴ است. الکساندر علاوه بر اینها، کتاب‌ها و مقالات متعدد دیگری دارد که برخی از آنها عبارت‌اند از: «شهر درخت نیست»^۵؛ *نظریه‌ای جدید در طراحی شهری*^۶؛ «معنای واقعی

1. *A Pattern Language*, New York: Oxford University Press, 1977.

قسمت‌هایی از این کتاب به فارسی ترجمه و منتشر شده است.

2. *The Open Experiment*.

3. *The Nature of Order (The Phenomenon of Life; The Process of Creating Life; A Vision of A Living World; The Luminous Ground)*, New York: Oxford University Press, 1998.

4. *Production of Houses*.

5. "A City Is Not A Tree", in: *Architectural Forum* 122, April (1965): no 1, pp. 58-61 and no. 2, pp. 58-62. Reprinted in: *Design After Modernism*, ed. John Thachara, London: Thames and Hudson, 1988; and in *the Urban Environment*, ed. G. Bell and J. Tyrwhitt, Penguin, 1992.

6. *A New Theory of Urban Design*, New York: Oxford University Press, 1987.

این کتاب با این مشخصات به فارسی ترجمه شده است: کریستوفر الکساندر، آرتمیس آنینو هاجونیس و اینگرید کینگ، *نظری جدید طراحی شهری*، ترجمه محمد تقی‌زاده مطلق، خراسان: توسه، ۱۳۷۳.

معماری»^۱؛ موزه مری رز^۲؛ پیشگویی هنر سده بیست و یکم: رنگ و هندسه در فرش‌های بسیار کهن ترکی^۳؛ و «راه تازه دیدن»^۴.

گفتیم که کتاب حاضر نخستین کتاب از مجموعه کتاب‌هایی است که الکساندر به تبیین نظریه جامع خود اختصاص داده؛ و از این جهت، بنیادی‌ترین آنهاست. با خلاصه‌ای که خود نویسنده در ابتدای کتاب و در آغاز هر فصل آورده است، درازگویی درباره کتاب خواننده را از مقصود دور خواهد ساخت. از این رو، تنها به ذکر چند سطر از یادداشت یکی از طریه‌پردازان معماری درباره این کتاب بسنده می‌کنم:

الکساندر در نوشته‌هایش درباره معماری به طرح فلسفه طبیعت و حیات نیز می‌پردازد. او معتقد است که پیوند میان طبیعت و ذهن انسان بسیار ژرف‌تر از آن است که علم و معماری امروز مدعی‌اند. الکساندر جهان را کلی یکپارچه و منسجم می‌داند که موجودات زنده و غیرزنده را شامل می‌شود. این دیدگاه توأماً تائوئیستی را نخست در کتابش با عنوان *راه جهانی ساختن* (نیویورک، انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۱۹۷۹) پیس کشید. بعضی از خوانندگان این کتاب را کتابی درباره معماری می‌دانند که به شیوه فلسفی نوشته شده است؛ و بسیاری دیگر آن را کتابی در فلسفه با مثال‌های معماری می‌شمارند. بسیاری فلسفه کتاب را بی‌زمان ساختن را پذیرفته و در آن حقیقت نام درباره طرز تعامل انسان با جهان یافته‌اند [...]. جی. جی. کریگ نامورتن^۵، حکیم و معلم، این کتاب را دوست داشت و تا پایان عمر،

1. "The Real Meaning of Architecture", *Progressive Architecture* 7.91 July (1991), pp. 100-112.
2. *The Mary Rose Museum*, New York: Oxford University Press, 1996.
3. *A Foreshadowing of the 21st Century Art: The Color and Geometry of Very Early Turkish Carpets*, New York: Oxford University Press, 1993.
4. "A New Way of Looking", *HALI: The International Magazine of Antique Carpet and Textile Art* 56 (1991): pp. 115-125.
5. Jiddu Krishnamurti (1895-1986)

هر شامگاه پاره‌ای از آن را بر او می‌خواندند و از آن لذت می‌برد.

این کتاب، به‌رغم بسیاری از کتاب‌های معماری یا فلسفه، مجموعه‌ای از اطلاعات یا نظریه‌های پیچیده نیست؛ بلکه همچون خود عالم از منظر نویسنده، و همچون نظریه‌ای که در کتاب تبیین می‌شود، ساده و منسجم و یکپارچه است. عمقی که در آن نهفته، مانند عمق پدیده‌های طبیعی، آن را تا مرتبه‌ای داشتن ظاهری ساده و بی‌پیرایه بالا برده است.

عرفان ترجمهٔ چنین کتابی نیز به حالت سهل و ممتنع آن برمی‌گردد. مترجم ناچار به روش نویسنده را در بیان مطالبی عمیق با زبانی ساده و بی‌تکلف دنبال کند. آن‌چنان که خواننده در هنگام خواندن، حضور مترجم را از یاد ببرد و به‌رمان، ال، کل متن را یکپارچه و منسجم بیابد. به‌علاوه، اگرچه بینشی که در آن استوار است سخت متأثر از عرفان و حکمت شرقی است، مترجم مجاز بود، برگردان آن از اصطلاحات عرفانی و فلسفی استفاده کند؛ زیرا در این صورت، ترجمه رنگ دستگاه فرهنگی خاص و مآلوفی به‌خود می‌گردد. در مابین ناچار بود برای واژه‌های اصلی متن، مانند راه، دروازه، کیفیت بی‌نام، رزنتیک،... برابریایی برگزیند که در عین داشتن صفات یادشده و رساندن مقصد، در مواضع مختلف متن پیوسته به‌کاربردنی و بامعنا باشد. باین حال، عین بسیاری از واژه‌های ساده در سیاق نوشته معنایی ویژه یافته است، خواننده با خواندن یکی دو فصل نخست به‌تدریج با متن انس خواهد گرفت و مقدمهٔ نویسنده را بهتر درخواهد یافت.

کتاب پانوشت و پی‌نوشت ندارد و همهٔ پانوشت‌های ترجمه از مترجم است. در متن نیز افزوده‌های مترجم در بین علامت [] آمده است. مترجم از طریق استاد گرامی آقای دکتر مهدی حجت با کتاب آشنا شد؛ و هم ایشان پیش‌نویس ترجمهٔ آن را خواندند و مترجم را تشویق کردند. ترجمهٔ کتاب پانزده سال پیش انجام گرفت و نخست در سال ۱۳۸۱ منتشر شد. در آن زمان، متصدی نسخه‌برداری و چاپ آن در انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ویراستار معروف مرحوم حب‌علی موجانی بود. از درگاه

خدای مهربان برای روح او رحمت می‌خواهم.

متن حاضر حاصل دومین بازنگری در ترجمه کتاب است. به این منظور، چندسال پیش که مجالی دست داد، همه متن را دوباره از نظر گذراندم و در آن اصلاحاتی کردم. خوش‌بختانه حالا انتشار این ویراست به‌دست ناشر نخستین آن میسر شده است. از همکاران در انتشارات دانشگاه شهیدبهشتی، به‌ویژه خانم آذرمه سنجری و آقای صفر ممیزاد در آماده‌سازی و چاپ و خانم آناهیتا رنجبر برای صفحه‌آرایی این کتاب سپاس‌گزارم.

ستایش در آغاز و انجام از آن خداست

م. ق. ب.

تهران، دانشگاه شهید بهشتی،

مرداد ۱۳۹۶